ативи, видавала укази і приймала постанови. Найвищ. викон. і розпорядчим органом держ. влади була РМ (Уряд УРСР), яка утворювалася ВР у складі: голови РМ, перших заст. і заст. голови, міністрів, голів держ. к-тів та за окр. процедурою керівників ін. органів і орг-цій. Була правомочна вирішувати всі питання держ. управління, віднесені до відання УРСР, напр., забезпечувала комплексний екон. і соц. розвиток УРСР, розробляла держ. бюджет УРСР та слідкувала за його виконанням, здійснювала заходи щодо охорони соц. власності і громад. порядку, забезпечення держ. безпеки і обороноздатності країни, реалізовувала у визначеному порядку кер-во в галузі відносин УРСР з іноз. д-вами, видавала постанови і розпорядження та перевіряла їх виконання тощо. РМ УРСР направляла роботу союзно-республік. і республік. м-в, держ. к-тів та ін. підвідомчих їй органів, які несли відповідальність за стан і розвиток доручених їм галузей управління.

Діяльність місц. Рад народних депутатів в областях, районах, містах, районах у містах, селищах і селах та їх викон. к-тів, була передбачена в розд. VI «Місцеві органи державної влади і управління в Українській РСР» К. УРСР 1978. Зазначалось, що обл., районні, міські, районні в містах, селищні, сільс. Ради народних депутатів вирішують усі питання місц. значення на своїй території, проводять у життя рішення вищестоящих владних органів, керують діяльністю нижчестоящих Рад, затверджують місц. бюджет і звіти про його виконання, здійснюють кер-во підпорядкованими їм держ. органами, підприємствами, установами й орг-ціями; забезпечують охорону держ. і громад. порядку, прав гр-н, сприяють зміцненню обороноздатності країни; координують діяльність підприємств у галузі землекористування, охорони природи, буд-ва, благоустрою, використання трудових ресурсів, в-ва товарів народного споживання тощо та приймають рішення в межах повноважень. Сесії місц. рад відбувалися не менш як чотири рази на рік. Викон. к-ти місц. Рад народних депутатів, що обиралися ними з числа депутатів, виконували свої обов'язки у складі голови, заст. голови, секретаря і членів викон. к-ту. Вони відали держ., госп. і соц.-культ. буд-вом на тер. відповідних Рад; скликали сесії Рад; координували роботу постійних комісій; керували підпорядкованими їм органами управління; приймали рішення і видавали розпорядження в межах повноважень.

У розд. VII «Державний план економічного і соціального розвитку Української РСР і державний бюджет Української РСР» К. УРСР 1978 законодавець дав визначення поточних і перспективних держ. планів, що мали на меті забезпечення комплексного екон. і соц. розвитку на тер. УРСР відповідно до осн. завдань і напрямів розвитку СРСР. Згідно зі ст. 147 Конституції, держ. бюджет розроблявся РМ УРСР на основі держ. планів екон. і соц. розвитку СРСР, затверджувався ВР УРСР та публікувався для заг. відома.

Осн. повноваження органів юстиції були закріплені у розд. VIII «Правосуддя, арбітраж і прокурорський нагляд», де насамперед була вказана система суд. органів УРСР, яка включала в себе ВС УРСР, обл. суди, Київ. міськ. суд, районні (міські) народні суди. Найвищ. суд.

органом визначався ВС УРСР, який здійснював нагляд за суд. діяльністю судів республіки. Він обирався ВР УРСР у складі: голови, заст. голови, членів суду і народних засідателів. Визначався порядок виборів народних суддів районних (міськ.) народних судів (5 років) та народних засідателів районних (міськ.) народних судів (2,5 року), вищестоящих судів, що обиралися відповідними Радами народних депутатів (5 років). Закріплювалися осн. принципи судоустрою: здійснення правосуддя тільки судом, підкорення судді і народних засідателів тільки законові, рівність усіх гр-н перед законом і судом, право обвинуваченого на захист тощо. Органи держ. арбітражу вирішували спори між підприємствами, установами та орг-ціями в межах їх підсудності й підвідомчості. Ген. прокурор СРСР, підлеглий йому Прокурор УРСР і нижчестоящі прокурори областей, районів і міст здійснювали найвищ. нагляд за точним і однаковим виконанням законів усіма юрид. і фізичними особами на тер. УРСР.

Розд. IX «Герб, прапор, гімн і столиця Української РСР» К. УРСР 1978 підтвердив вже існуючу держ. символіку УРСР.

Осн. положення розд. X «Дія Конституції Української РСР і порядок її зміни» було закріплено у ст. 171: «Зміна Конституції Укр. РСР провадиться рішенням ВР Укр. РСР, прийнятим більшістю не менш як дві третини від заг. кількості депутатів».

К. УРСР 1978 декларативно закріплювала суверенітет УРСР, незалежність внутр. і зовн. політики, можливість брати участь у міжнар. орг-ціях, а також право вільного виходу зі складу СРСР, підтверджувала, що основою політ. системи, держ. і громад. орг-цій є Комуніст. партія Рад. Союзу. Нова Конституція не привела до принципових змін у держ. і сусп. житті рад. республіки, демократизації сусп-ва та зростання політ. активності народу.

Після розпаду СРСР та проголошення незалежності Україною у серп. 1991 К. УРСР 1978 продовжила свою дію, зазнавши низки суттєвих доповнень, змін та скасування деяких положень до прийняття Закону України «Про прийняття Конституції і введення її в дію» від 28 черв. 1996, коли остаточно втратила чинність.

Літ.: Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної України. К., 1978; Слюсаренко А. Г., Томенко М. В. Історія української конституції. К., 1993; Мироненко О. М. Історія Конституції України. К., 1997; Кислий П., Вайз Ч. Становлення парламентаризму в Україні: на тлі світового досвіду. К., 2000; Хрестоматія з історії держави і права України / за ред. В. Д. Гончаренка, т. 1. К., 2003.

О. В. Зайчук, О. Й. Вовк.

КОНСТИТУ́ЦІЯ УСРР 1919 – перший Осн. Закон УСРР. Конституція була прийнята III Всеукр. з'їздом Рад робітн., сел. та червоноармійських депутатів 10 берез. 1919 і остаточно затв. на засіданні Всеукр. ЦВК 14 берез. 1919. Ще до Всеукр. з'їзду Рад проект Конституції УСРР був підготовлений НКЮ УСРР, але вирішальний вплив на зміст першої Конституції УСРР здійснив III з'їзд КП(б)У, який відбувся у Харкові 1 берез. 1919. На цьому парт. з'їзді був присутній представник ЦК РКП(б) Я. Свердлов, під тиском якого III з'їзд

КП(б)У визнав за потрібне покласти в основу К. УСРР 1919 Конституцію РСФРР 1918. Інакше і не могло бути, оскільки на III Всеукр. з'їзді Рад, який прийняв першу Конституцію УСРР, серед 1787 делегатів 1435 були комуністами. Для них в силу парт. дисципліни рішення III з'їзду КП(б)У були незаперечними. Усі розділи і статті К. УСРР 1919 були пронизані ідеями соціалізму і диктатури пролетаріату. Конституція в основу побудови нового сусп. ладу в УСРР закладала принцип скасування прив. власності на землю і на засоби в-ва. При цьому за визначенням Конституції прив. власниками були капіталісти і поміщики, котрі у ст. 1 Конституції були названі «віковими гнобителями й експлуататорами» пролетаріату і найбіднішого селянства, а також «заможні класи». Скасування в новому рад. сусп-ві прив. власності закономірно обумовлювало необхідність, за логікою творців К. УСРР 1919, встановлення диктатури пролетаріату в союзі з найбіднішим селянством і ліквідації носіїв приватновласницьких традицій, яких в Україні на той час було чимало. У ст. 2 К. УСРР 1919 прямо заявлялося, що завданням диктатури пролетаріату «є здійснення переходу від бурж. ладу до соціалізму, шляхом проведення соц. реформ і системат. придушення всіх контрревол. намірів із боку заможних класів». Згідно зі ст. 5 К. УСРР 1919 влада трудящих на тер. УСРР здійснювалася через ради робітн., сел. та червоноармійських депутатів. До центр. органів рад. влади Конституція відносила Всеукр. з'їзд Рад робітн., сел. та червоноармійських депутатів, ЦВК Рад, РНК. При цьому Всеукр. з'їзд Рад наділявся Конституцією статусом найвищ. органу влади в УСРР, який обирав ВУЦВК. У свою чергу, ВУЦВК формував склад РНК – уряд УСРР. Органами рад. влади на місцях вважалися: а) Ради робітн., сел. та червоноармійських депутатів (міські та сільс.), а також обрані ними викон. к-ти; б) З'їзди Рад (губ., повітові і волосні), а також обрані ними викон. к-ти. Право обирати і бути обраними до рад за Конституцією мали незалежно від віросповідання, національності і статі гр-ни УСРР, яким виповнилося 18 років. Водночас позбавлялися виб. прав ті гр-ни УСРР, що використовували найману працю, жили на нетрудові доходи, прив. торговці, торгові та комерційні посередники, ченці й служителі церкви та реліг. культів, колиш. поліцейські й жандарми, а також засуджені, душевнохворі й божевільні. К. УСРР 1919 містила спец. «Декларацію прав і обов'язків працюючого і експлуатуємого народу України», яка надавала їм «всі права і можливості в області громадян. і політ. життя». Водночас Конституція нічого не говорила про право тих же трудящих на свободу і особливу недоторканність, якому приділялося належна увага в багатьох тогочасних конституціях зарубіжних країн. Прийнята у берез. 1919 перша Конституція УСРР до трав. 1925 була Осн. Законом республіки, на базі якого здійснювалося держ. буд-во в УСРР. І тільки 10 трав. 1925 IX Всеукр. з'їзд Рад прийняв постанову «Про зміну Конституції УСРР», якою до К. УСРР 1919 вносилися відповідні зміни, пов'язані з утворенням у 1922 Союзу РСР і входженням до його складу УСРР, утворенням у 1924 у складі

УСРР Молдав. Автономної Соціаліст. Республіки, змінами в адм.-тер. устрої УСРР. У 1929 К. УСРР 1919 була замінена новою Конституцією УСРР.

Літ.: Мироненко О. М. Історія Конституції України. К., 1997; Історія конституційного законодавства України: зб. документів / упоряд. В. Д. Гончаренко. Х., 2007; Кульчицький В. С., Бойко І. Й. Генезис та еволюція української конституції. Л., 2007; Гончаренко В. Правовий статус населення України за Конституцією УСРР 1919 р. // Вісник Академії правових наук України, 2011, №4(67).

В. Д. Гончаренко.

КОНСТИТУ́ЦІЯ УСРР 1929 – Осн. Закон УСРР, прийнятий XI Всеукр. з'їздом Рад робітн., сел. та червоноармійських депутатів 15 трав. 1929. Підготовка проекту цієї Конституції зайняла декілька етапів. Так, внесення IX Всеукр. з'їздом Рад у трав. 1925 до Конституції УСРР 1919 важливих і невідкладних змін не знімало, однак, із порядку денного питання про необхідність прийняття нової Конституції УСРР. Тому IX Всеукр. з'їзд Рад визнав за потрібне повністю переробити до X Всеукр. з'їзду Рад Конституцію республіки. При цьому планувалось винести проект нової Конституції УСРР на широке обговорення всіма місц. Радами, окружними, районними з'їздами Рад, робітн., сел. орг-ціями. Але складна і тривала робота зі створення проекту нової Конституції УСРР до X Всеукр. з'їзду Рад, який мав бути скликаний у трав. 1927, так і не була завершена. Це пояснюється тим, що уряд України визнав за потрібне провести широке обговорення розробленого Наркоматом юстиції УСРР проекту нової Конституції УСРР місц. органами влади, але на момент відкриття X Всеукр. з'їзду Рад відгуки і пропозиції з місць не були отримані у достатній кількості. X Всеукр. з'їзд Рад, заслухавши 13 квіт. 1927 інформацію Секретаря ВУЦВК про проект Конституції УСРР, постановив доручити черговій сесії ВУЦВК затвердити нову ред. Конституції УСРР і подати її на остаточне затвердження XI Всеукр. з'їзду Рад. На виконання постанови X Всеукр. з'їзду Рад Конст. комісія ВУЦВК створила для попередньої розробки проекту нової Конституції УСРР підкомісію у складі Голови підкомісії і членів – представників від ЦК КП(б)У, ВУЦВК, РНК УСРР, Наркомату юстиції УСРР. 23 берез. 1929 відбулося розширене засідання Конст. комісії ВУЦВК, на якому ґрунтовно розглядався проект Конституції УСРР, розроблений зазначеною підкомісією. Конст. комісія прийняла за основу проект нової Конституції УСРР і обрала ред. комісію з тим, щоб та здійснила остаточне редагування проекту Конституції УСРР. Остаточний проект нової Конституції УСРР був схвалений Президією ВУЦВК напередодні відкриття чергового XI Всеукр. з'їзду Рад.

15 трав. 1929 XI Всеукр. з'їзд Рад після всебічного обговорення доповіді про проект нової Конституції УСРР і роботи комісії з підготовки резолюції про прийняття Конституції затвердив К. УСРР 1929. Вона складалася з п'яти розділів: 1) «Засади»; 2) «Організація радянської влади»; 3) «Про виборчі права»; 4) «Про бюджет Української СРР»; 5) «Про Герб, Прапор і столицю Української СРР».